

Yıldırım, S., Bostancı, S.H., Yıldırım, D.Ç., & Erdoğan, F. (2021). Rethinking mobility of international university students during COVID-19 pandemic. *Higher Education Evaluation and Development*, 15, 98–113. <https://doi.org/10.1108/HEED-01-2021-0014>

Yılmaz, K., & Temizkan, V. (2022). The effects of educational service quality and socio-cultural adaptation difficulties on international students' higher education satisfaction. *SAGE Open*, 12(1), <https://doi.org/10.1177/21582440221078316>.

Yue, Y., & Lu, J. (2022). International students' motivation to study abroad: An empirical study based on expectancy-value theory and self-determination theory. *Frontiers in Psychology*, 13, 841122. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.841122>.

Zayim-Kurtay, M., Kaya-Kasikci, S., Kondakci, Y., et al. (2025). Im/mobility in a disruptive time: The impact of COVID-19 on the size and directional flow of international student mobility. *Comparative Migration Studies*, 13, 15, 1–19. <https://doi.org/10.1186/s40878-025-00431-5>

Zeltner, E., & Van Mol, C. (2025). Mobility decisions of non-European degree mobile students in Germany, Italy and the United Kingdom. *European Journal of Education*, 60(4), e70258. <https://doi.org/10.1111/ejed.70258>.

Zhalnina, K. (2021). International educational migration: Case of Kazakhstan. *Eurasian Journal of Economic and Business Studies*, 61(3), 62–78. <https://doi.org/10.47703/ejeb.v3i61.58>

Zhu, J. (2016). *Chinese overseas students and intercultural learning*. Springer. <https://doi.org/10.1057/978-1-137-53393-7>.

FTAMP: 04.51.51

DOI: <https://doi.org/10.51889/2959-6270.2026.95.3.008>

А. Сериккалиева¹ , А. Балықбаева^{1*}

¹ Алматы Менеджмент Университеті

Алматы қ., Қазақстан

* e-mail: a.balykbayeva@almu.edu.kz

ҚАЗАҚСТАН ЖАСТАРЫНЫҢ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ СЕНІМ ДИНАМИКАСЫ: СОЦИО-МӘДЕНИ ДЕТЕРМИНАНТТАР ЖӘНЕ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

Аңдатпа

Қазақстан жастарының институттарға сенімі қоғамдық легитимділік пен әлеуметтік капиталдың маңызды көрсеткіші болғанымен, оның қысқа мерзімді динамикасы, бағалау негіздері және тұлғааралық сеніммен арақатынасы бір аналитикалық үлгіде сирек қарастырылады. Зерттеудің мақсаты - 2023 және 2024 жылдардағы AlmaU Trust Barometer деректері негізінде жастардың бизнеске, медиаға, үкіметтік емес ұйымдарға және үкіметке сенім иерархиясын, осы сенімнің функционалдық және этикалық өлшемдермен байланысын, сондай-ақ тұлғааралық және институционалдық сенім арасындағы алшақтықты анықтау. Қайталанатын көлденең қималы екі сауалнамадан 18-35 жастағы 793 респонденттің деректері талданды (2023: n = 395; 2024: n = 398). Сипаттамалы статистика, тәуелсіз іріктемелерге арналған t-тест, жұпталған t-тест және Спирменнің рангілік корреляциясы қолданылды. Бизнеске сенім екі жылда да ең жоғары және тұрақты болды (6,30 және 6,31), ал үкіметке сенім 5,92-ден 5,66-ға төмендегенімен, айырмашылық 0,05 деңгейінде статистикалық мәнді болмады. Барлық институттарда ең жоғары корреляциялар мақсаттылық пен болашаққа бағдар секілді функционалдық-стратегиялық өлшемдерге тиесілі болды; алайда коэффициенттердің өзара айырмасы бөлек статистикалық тестпен бағаланған жоқ. Отбасы мен достарға сенім институционалдық сенімнен едәуір жоғары шықты. Зерттеудің ғылыми жаңалығы - институционалдық иерархияны, бағалау өлшемдерін және сенім алшақтығын Қазақстан жастарының біртұтас эмпирикалық бейнесінде біріктіруі. Нәтижелер жастармен жұмыс істейтін

мемлекеттік органдарға, медиаға, бизнеске және азаматтық секторға нәтижелілік, түсінікті мақсат, кері байланыс және рәсімдік әділдікті қатар күшейту қажеттігін көрсетеді.

Түйін сөздер: институционалдық сенім, Қазақстан жастары, әлеуметтік капитал, сенім алшақтығы, сенім өлшемдері, қайталанатын сауалнама

A. Serikkaliyeva¹, A. Balykbayeva^{1*}

¹ *Almaty Management University
Almaty, Kazakhstan*

* e-mail: a.balykbayeva@almu.edu.kz

THE DYNAMICS OF INSTITUTIONAL TRUST AMONG KAZAKHSTAN'S YOUTH: SOCIOCULTURAL DETERMINANTS AND COMPARATIVE ANALYSIS

Abstract

Youth institutional trust is an important indicator of public legitimacy and social capital, yet its short-term dynamics, evaluative foundations, and relationship with interpersonal trust are rarely examined within a single analytical framework. This study uses the 2023 and 2024 AlmaU Trust Barometer data to identify the hierarchy of youth trust in business, media, nongovernmental organizations, and government; assess how trust is associated with functional and ethical evaluations of institutions; and measure the gap between interpersonal and institutional trust. The analysis covers 793 respondents aged 18-35 from two repeated cross-sectional surveys (2023: n = 395; 2024: n = 398). Descriptive statistics, independent-samples t-tests, paired-samples t-tests, and Spearman rank correlations were applied. Trust in business was the highest and most stable in both years (6.30 and 6.31). Mean trust in government declined from 5.92 to 5.66, although the difference did not reach statistical significance at the .05 level. For every institution, the largest correlation coefficients involved functional-strategic evaluations, particularly purposefulness or future orientation; however, differences between the coefficients were not tested directly. Trust in family and friends was substantially higher than institutional trust. The study's originality lies in integrating institutional hierarchy, evaluative dimensions, and the trust gap into a unified empirical account of youth trust in Kazakhstan. The findings suggest that government bodies, media organizations, businesses, and civil society actors should combine demonstrable performance and clear long-term purpose with responsive feedback and procedural fairness when engaging young people.

Keywords: institutional trust, Kazakhstan's youth, social capital, trust gap, trust dimensions, repeated survey

A. Сериккалиева¹, А. Балықбаева^{1*}

¹ *Алматы Менеджмент Университет
г. Алматы, Казахстан*

* e-mail: a.balykbayeva@almu.edu.kz

ДИНАМИКА ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО ДОВЕРИЯ МОЛОДЕЖИ КАЗАХСТАНА: СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ И СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Аннотация

Институциональное доверие молодежи выступает важным показателем общественной легитимности и социального капитала, однако его краткосрочная динамика, оценочные основания и соотношение с межличностным доверием редко рассматриваются в единой аналитической модели. Цель исследования - на основе данных AlmaU Trust Barometer за 2023 и 2024 годы определить иерархию доверия молодежи к бизнесу, медиа, неправительственным организациям и правительству, установить связь доверия с функциональными и этическими характеристиками институтов, а также измерить разрыв между межличностным и институ-

циональным доверием. Проанализированы данные 793 респондентов в возрасте 18-35 лет из двух повторных поперечных опросов (2023: $n = 395$; 2024: $n = 398$). Использованы описательная статистика, t-критерий для независимых выборок, парный t-тест и ранговая корреляция Спирмена. Доверие к бизнесу оставалось самым высоким и устойчивым в оба года (6,30 и 6,31). Среднее доверие к правительству снизилось с 5,92 до 5,66, однако различие не достигло статистической значимости на уровне 0,05. Для всех институтов наибольшие коэффициенты корреляции относились к функционально-стратегическим характеристикам – целеустремленности или ориентации на будущее; при этом различия между самими коэффициентами отдельным статистическим тестом не оценивались. Доверие к семье и друзьям существенно превышало институциональное доверие. Научная новизна работы состоит в объединении институциональной иерархии, оснований оценки и разрыва доверия в целостной эмпирической модели молодежного доверия в Казахстане. Практическое значение результатов заключается в обосновании мер, сочетающих результативность, ясность целей, обратную связь и процедурную справедливость в работе государственных органов, медиа, бизнеса и гражданского сектора.

Ключевые слова: институциональное доверие, молодежь Казахстана, социальный капитал, разрыв доверия, основания оценки, повторный опрос

Кіріспе

Қоғамдық институттарға сенім азаматтардың белгісіздік жағдайында ережелердің орындалатынына, шешімдердің болжамды болатынына және билік пен ұйымдардың өз міндетін атқаратынына қатысты күтуін білдіреді. Сенім әлеуметтік қатынастардың транзакциялық шығынын азайтып, ұжымдық әрекетті жеңілдетеді және реформалардың легитимді қабылдануына жағдай жасайды. Сондықтан ол жеке көңіл күйдің көрінісі ғана емес, мемлекет пен қоғам арасындағы байланыстың сапасын сипаттайтын әлеуметтік ресурс болып саналады (Fukuyama, 1995; Gambetta, 1988; OECD, 2017).

Саяси қолдау әдебиетінде институтқа сенім ағымдағы билік шешімін мақұлдаумен теңестірілмейді. Easton (1975) нақты саяси объектіге бағытталған қолдауды саяси жүйенің негіздері мен рәсімдеріне қатысты неғұрлым орнықты қолдаудан ажыратқан. Кейінгі зерттеулер сенімді азаматтың институтты өз міндетін атқаруға қабілетті, ережелерді сақтайтын және қоғамдық мүддеге сай әрекет ететін нысан ретінде бағалауынан туатын қатынастық ұғым деп нақтылады (Citrin & Stoker, 2018; Levi & Stoker, 2000). Демек орташа сенім көрсеткіші саяси келісімнің толық өлшемі емес; ол институттың қабілеті, ниеті мен рәсіміне берілген жинақталған бағаны білдіреді.

Жастардың институционалдық сенімі ерекше назарды қажет етеді. Бұл топ білім алу, еңбек нарығына кіру, азаматтық және саяси әлеуметтену кезеңдерін қатар өткереді; осы уақытта қалыптасқан институттық тәжірибе кейінгі өмірлік ұстанымдарға әсер етуі мүмкін. Эпидемиялық немесе экономикалық дағдарыстарды 18-25 жас аралығында бастан кешіру саяси институттарға сенімге ұзақ мерзімді із қалдыратыны халықаралық зерттеулерде көрсетілген (Eichengreen et al., 2024). Демократиялық институттардың жұмысына қанағаттанудың ұрпақтық айырмашылықтары да жастар сенімін өтпелі көңіл күй емес, қоғамдық өзгерістердің сезімтал индикаторы ретінде қарастыруға негіз береді (Foa et al., 2020; Norris, 1999).

Жастық шақтағы сенім бір сәттік көзқарас ретінде ғана қалыптаспайды. Сегіз елді қамтыған салыстыру жасөспірімдік кезеңдегі бірқатар саяси ұстанымдардың ерте ересектікке өткенде салыстырмалы тұрақтылық сақтайтынын көрсетті (Hooghe & Wilkenfeld, 2008). Отбасындағы демократиялық қарым-қатынас, мектеп климаты және азаматтық қатысу тәжірибесі әлеуметтік сенімнің дамуымен байланысты (Flanagan & Stout, 2010; Jennings & Stoker, 2004; Wray-Lake & Flanagan, 2012). Сондықтан жастардың институттарға сенімін бүгінгі жаңалыққа берілген реакциямен шектемей, отбасы, білім беру және қоғамдық тәжірибе түйісетін әлеуметтену нәтижесі ретінде қарастыру қажет.

Қазақстанда 2020-жылдардың басындағы қоғамдық-саяси өзгерістер, реформалық күн тәртібі, цифрлық коммуникацияның кеңеюі және әлеуметтік-экономикалық белгісіздік

жастардың институттармен байланысын қайта құрып отыр. Отандық зерттеулер жастардың саяси белсенділігі, құндылықтары, әлеуметтік әл-ауқаты, бірегейлігі және мемлекеттік басқаруға қатысты күтілімдері сеніммен өзара байланысатынын көрсетеді (Abdiraimova et al., 2023; Nessipkaliyev et al., 2025; Sharipova & Beimenbetov, 2021; Zhampetova et al., 2024; Zhunussova, 2025). Алайда Қазақстан жастарының бірнеше институтқа қатысты бағаларын екі жыл бойынша салыстырып, сол бағалардың қандай сапалық өлшемдермен көбірек ұштасатынын және жақын ортаға сенімнен қаншалықты ерекшеленетінін қатар тексеретін зерттеулер аз.

Осы олқылықты ескере отырып, зерттеудің мақсаты - 2023-2024 жылдардағы AlmaU Trust Barometer деректері арқылы Қазақстан жастарының институционалдық сенім құрылымын, бағалау өлшемдерін және тұлғааралық сеніммен арадағы алшақтықты талдау. Үш зерттеу сұрағы қойылды: 1) бизнеске, медиаға, үкіметтік емес ұйымдарға және үкіметке сенімнің иерархиясы мен жылдық динамикасы қандай; 2) сенім адалдық пен әділдік секілді этикалық өлшемдермен бе, әлде мақсаттылық пен болашаққа бағдар секілді функционалдық-стратегиялық өлшемдермен бе күштірек байланысты; 3) тұлғааралық және институционалдық сенім арасында статистикалық мәнді алшақтық бар ма?

Зерттеу бастапқы талдаудың логикасын сақтай отырып, үш гипотезаны тексереді. H1: функционалдық институттарға - бизнеске және өлшенген жылы білім беру институттарына - сенім үкіметке, медиаға және ҰЕҰ-ға сенімнен жоғары болады. H2: институционалдық сенім функционалдық бағаларға қарағанда адалдық пен әділдік сияқты этикалық сипаттамалармен күштірек байланысады. H3: отбасы мен достарға тұлғааралық сенім бизнес пен үкіметке институционалдық сенімнен жоғары болады. H2-ні нәтижеге бейімдеп қайта құрудың орнына бастапқы бағытта сақтау функционалдық бағалардың ықтимал басымдығын әділ тексеруге мүмкіндік береді.

Әлеуметтік капитал теориясында сенім азаматтық кооперацияны, желілік байланыстарды және қоғамдық институттардың тиімділігін қолдайтын ресурс ретінде түсіндіріледі. Putnam (2000) жақын топ ішіндегі байланыстырушы капитал мен әртүрлі әлеуметтік топтарды жалғайтын көпірлік капиталды ажыратады. Бұл айырма жастардың отбасына және достарына жоғары сенімі міндетті түрде қоғамдық институттарға да тарайды деген болжамның дұрыс еместігін көрсетеді. Егер сенім негізінен жақын ортада шоғырланса, ұжымдық қолдау бар болғанымен, кең қоғамдық кооперация мен формалды институттарға қатысу шектелуі мүмкін.

Тұлғааралық және саяси сенім өзара байланысты болғанымен, бір ұғым емес. Uslaner (2002) бейтаныс адамдарға тарайтын моральдық сенімді таныс субъектінің бұрынғы әрекетіне сүйенетін стратегиялық сенімнен бөледі. Елдер арасындағы зерттеулер жалпыланған сенімнің экономикалық әл-ауқатпен қатар теңдікке, жемқорлықтың аздығына және бейтарап институттарға тәуелді екенін көрсетеді (Delhey & Newton, 2005; Rothstein & Uslaner, 2005). Модернизация және құндылықтық өзгеріс азаматтардың билікке сөзсіз мойынсұнуынан оның жұмысын сыни бағалауға ауысуын күшейтеді (Inglehart & Welzel, 2005). Сондықтан жақын ортаға сенімнің жоғарылығы формалды институттарға сенімнің автоматты алғышарты бола алмайды.

Fukuyama (1995) сенім радиусы ұғымы арқылы кооперацияның отбасы мен туыстық шеңберінен қаншалықты алысқа таралатынын түсіндіреді. Ал Sztompka (1999) өтпелі қоғамдардағы сенімді тарихи тәжірибе, институционалдық жүйелілік және күнделікті өзара әрекет нәтижесінде қалыптасатын мәдени ресурс деп қарастырады. Бұл теориялар тұлғааралық және институционалдық сенім арасындағы айырманы бір ғана мәдени қасиетпен түсіндірмеуге шақырады: алшақтық жақындық нормаларына да, азаматтардың институттармен нақты тәжірибесіне де тәуелді болуы ықтимал.

Жүйелік тұрғыдан сенім күрделілікті азайтатын механизм қызметін атқарады (Luhmann, 1979). Азамат институттың барлық ішкі рәсімін бақылай алмайды, сондықтан оның болжамдылығы, түсінікті мақсаты және нәтижелілігі туралы белгілерге сүйенеді. Бұл логика әсіресе бизнес пен мемлекеттік басқаруды салыстыруда маңызды: бизнес жастарға күнделікті қызмет, жұмыс немесе нарықтық өзара әрекет арқылы көрінуі мүмкін, ал мемлекеттік

институттардың шешім қабылдау тетігі алысырақ және күрделірек қабылданады. Дегенмен жоғары орташа баға институттың толық легитимділігін дәлелдемейді; ол тек қолжетімді бағалау шкаласындағы салыстырмалы орнын көрсетеді.

Институционалдық тәсіл сенімді мәдени мұраның ғана емес, нақты жұмыс сапасының да өнімі ретінде қарастырады. Посткоммунистік қоғамдарды салыстырған зерттеулер ағымдағы экономикалық және саяси нәтижелердің сеніммен байланысы ерте әлеуметтену мұрасынан тікелейірек болуы мүмкін екенін көрсетті (Mishler & Rose, 1997, 2001). Көп елді қамтыған талдау саяси сенімнің әл-ауқат, азаматтың саяси ықпалын сезінуі және мемлекеттік нәтиже туралы бағаларымен байланысатынын анықтайды (Catterberg & Moreno, 2006). Осы тұрғыдан сенім институттың өткен беделіне ғана емес, азаматқа қазір көрінетін қабілеті мен әрекет сапасына тәуелді.

Институттың сенімге лайықтылығын бағалау әдебиетінде құзыреттілік, ізгі ниет және тұтастық негізгі өлшемдер ретінде ұсынылады (Mayer et al., 1995). Жоғары білім контексіндегі эксперименттер құзыреттілік пен ізгі ниеттің сенім бағасына бөлек ықпал ететінін көрсеткен (Di Battista et al., 2021). Саяси сенім жөніндегі зерттеулерде де нәтижелілік пен адалдық бір-бірін алмастырмайтын өлшемдер саналады: мысалы, саясаткерлердің құзыреттілігіне сенім кейбір саясаттарды қолдаумен тұтастықты бағалаудан күштірек байланысуы мүмкін (Kulin et al., 2024). Сондықтан мақсаттылық пен болашаққа бағдарды функционалдық-стратегиялық, ал адалдық пен әділдікті этикалық бағалау тобы ретінде салыстыру теориялық тұрғыдан негізді.

Бағалау логикасын нақтылауда нәтиже мен рәсімді бөлу маңызды. Van der Meer мен Nakhverdian (2017) саяси сенім мемлекеттік нәтиже мен шешім қабылдау процесін қатар бағалаудан туындайтынын көрсетеді. Бейтараптық пен барлық азаматқа бірдей ереже қолдану сапалы үкіметтің негізгі белгісі ретінде ұсынылған (Rothstein & Teorell, 2008), ал әділдік, әмбебаптық және билікті бөлісу сияқты институционалдық сипаттар жалпыланған сеніммен байланысты (Freitag & Bühlmann, 2009). Білім сенімді автоматты түрде арттырмайды: жемқорлық деңгейі жоғары ортада білімді азаматтар институтты сыншыл бағалауы мүмкін (Nakhverdian & Maune, 2012). Бұл тұжырымдар мақсаттылық, болашаққа бағдар, адалдық және әділдікті бір-бірін толықтыратын, бірақ аналитикалық тұрғыдан бөлек өлшемдер ретінде қарастыруға негіз береді.

Сенім мен сенімсіздікті қарама-қарсы бір шкаланың ғана ұштары деп қабылдау да шектеулі. Lahusen (2024) азамат институттың қабілетін мойындап, оның ниетіне немесе рәсімдік әділдігіне күмән келтіруі мүмкін екенін атап өтеді. Осыған байланысты жастардың бизнеске жоғарырақ сенуі оның барлық әрекетін моральдық тұрғыдан мақұлдау емес; керісінше, нәтижеге қол жеткізу қабілетін жоғары бағалау болуы ықтимал. Дәл сол сияқты үкіметке орташа сенім толықтай бас тартуды білдірмейді, бірақ тиімділік, ашықтық немесе өкілдікке қатысты шартты қолдауды көрсетуі мүмкін.

Халықаралық салыстыруларда бизнес көптеген елде үкімет пен медиаға қарағанда сенімдірек институт ретінде көрінеді, бірақ мұндай рейтингтер елдің саяси және мәдени контексіне тәуелді (Edelman, 2024). OECD (2017) мемлекеттік сенімді күшейту үшін қызмет сапасы, ашықтық, жауаптылық және азаматтардың ықпал ету мүмкіндігі қатар қажет екенін көрсетеді. Қазақстанға арналған зерттеулер де мемлекеттік басқарудың сапасы мен қоғамдық қатысудың әлсіздігі сенімге ықпал ететінін айтады (Sadykova, 2024). Жастар арасында бірегейлік, әлеуметтік-экономикалық сипаттамалар және саяси әлеуметтену үлгілері институттарға сенімнің әркелкілігін түсіндіретін факторлар ретінде анықталған (Nessipkaliyev et al., 2025).

Осы теориялық негізге сүйеніп, зерттеу үш деңгейлі аналитикалық логика қолданады. Бірінші деңгей - институттар арасындағы салыстырмалы иерархия және оның екі жылдағы өзгерісі. Екінші деңгей - сенімнің функционалдық-стратегиялық және этикалық бағалармен байланысы. Үшінші деңгей - жақын орта мен формалды институттар арасындағы сенім алшақтығы. Мұндай біріктіру сенімнің қаншалықты жоғары екенін ғана емес, оның қандай бағалау логикасына сүйенетінін және әлеуметтік жақындық артқан кезде қалай өзгертетінін көрсетуге мүмкіндік береді.

Зерттеу әдіснамасы

Зерттеу дизайны. Жұмыс 2023 және 2024 жылдары өткізілген AlmaU Trust Barometer сауалнамаларының қайталама салыстырмалы талдауына негізделді (Almaty Management University, 2023, 2024). Бұл панельдік емес, қайталанатын көлденең қималы дизайн: екі жылда бір респонденттер қайталанып бақыланбаған. Сондықтан жылдар арасындағы айырмашылық жеке адамның сенімі қалай өзгергенін емес, екі тәуелсіз іріктемедегі орташа бағалардың айырмасын сипаттайды.

Деректер мен аналитикалық іріктеме. 2023 жылғы бастапқы сауалнаманы BISAM зерттеу орталығы телефон арқылы сұхбат алу әдісімен (CATI) өткізді; толық іріктеме $N = 1150$ болды. 2024 жылғы сауалнаманы Стратегия орталығы қағаз сауалнама арқылы (PAPI) жүргізді; толық іріктеме $N = 1300$ болды. Осы мақалада 18-35 жастағы респонденттер ғана талданды: 2023 жылы $n = 395$, 2024 жылы $n = 398$. Демек екі жыл бойынша аналитикалық бақылаулардың жиынтық саны $n = 793$. Бастапқы файлдағы 847 саны аталған жылдық қосалқы іріктемелердің арифметикалық қосындысына сәйкес келмегендіктен қолданылмады. Жас санаты 18-25 және 26-35 болып екі топқа бөлінді.

Өлшемдер. Институционалдық сенім бизнеске, медиаға, ҰЕҰ-ға және үкіметке берілген бағалар арқылы өлшенді; білім беру институттарына сенім тек 2023 сауалнамасында болды. Барлық бағалар 1-ден 9-ға дейінгі шкалада берілді, жоғары мән жоғары сенімді білдіреді. Сенімге лайықтылықтың сапалық өлшемдері төрт көрсеткішпен ұсынылды: «мақсаттылық», «болашаққа көзқарас», «адалдық» және «әділдік». Алғашқы екеуі функционалдық-стратегиялық, соңғы екеуі этикалық бағалау ретінде топтастырылды. Тұлғааралық сенім отбасы мен туыстарға, сондай-ақ достар мен таныстарға сенім арқылы өлшенді.

Талдау стратегиясы. Алдымен әр институт бойынша орташа мәндер мен стандартты ауытқулар есептелді. 2023 және 2024 жылдардағы тәуелсіз іріктемелердің орташа мәндерін салыстыру үшін Студенттің t -тесті қолданылды; дисперсиялар теңдігі бұзылған жағдайда Welch түзетуі ескерілді. 18-25 және 26-35 жас топтарының көрсеткіштері сипаттамалы түрде салыстырылды. Сенім мен төрт бағалау өлшемінің байланысы реттік шкаланың сипатына байланысты Спирменнің ρ коэффициентімен бағаланды. Бір респонденттің жақын орта мен институттарға берген бағаларын салыстыру үшін жұпталған t -тест пайдаланылды. Статистикалық мәнділік шегі $\alpha = 0,05$, корреляциялық кестеде $p < 0,01$ деп белгіленді. Талдау SPSS 25 бағдарламасында орындалды.

Салыстырмалылықты қамтамасыз ету. Екі сауалнамадағы мазмұны мен шкаласы бірдей айнымалылар ғана жылдар бойынша салыстырылды. 2024 жылы білім беру институттары жөніндегі сұрақ болмағандықтан, бұл көрсеткішке мән телінбеді және екіжылдық тест жүргізілмеді. CATI мен PAPI режимдерінің айырмасы жауап беру үлгісіне әсер етуі мүмкін; сондықтан шағын жылдық өзгерістер әлеуметтік динамиканың тікелей дәлелі ретінде емес, ықтимал үрдіс ретінде түсіндірілді.

Өлшеу шегі. Институционалдық сенім индикаторлары әр режим мен мәдени контексте дәл бір мағына бермеуі мүмкін; посткеңестік және еуропалық елдердегі өлшем инварианттылығын тексеру салыстыруға сақтық қажет екенін көрсетті (Schneider, 2017). Азаматтың нақты қызметке қанағаттануы да тұтас институтқа сеніммен тең емес (Bouckaert & Van de Walle, 2003). Басқарудың әр деңгейіне немесе институттар тобына берілген бағалар бір-біріне ықпал етуі мүмкін болғанымен, әр нысанға қатысты тәжірибе бөлек сақталады (Muñoz et al., 2011). Сондықтан осы мақала төрт институтты бір жиынтық индексіне біріктірмей, әрқайсысын жеке салыстырады.

Интерпретация қағидасы. 1-9 шкаласындағы орташа мәндер институттардың өзара салыстырмалы орнын көрсетеді, бірақ олардың заңдылығы немесе қызмет сапасы үшін сырттан белгіленген нормативтік шек болып саналмайды. Сол себепті 6 балдан жоғары баға автоматты түрде «жоғары сенім», ал 6 балдан төмен баға «сенімсіздік» деп жіктелмеді. Жылдық айырма статистикалық тестпен, ал оның мазмұндық салмағы өзгерістің бағыты мен институттар иерархиясының сақталуы арқылы бағаланды. Корреляциялар бір мезетте өлшенген бағалардың

қатар өзгеруін көрсетеді; олар мақсаттылық, адалдық немесе өзге сипаттаманың сенімге себеп болғанын дәлелдемейді. Жұпталған салыстырулар да нысандары бірдей емес бағаларды қамтиды: отбасы, достар, бизнес және үкімет әлеуметтік жақындығы мен атқаратын қызметі жағынан ерекшеленеді. Сондықтан алынған айырма бір нысанның екіншісінен «жақсы» екенін емес, респондент сенімінің жақын ортадан формалды институтқа өткенде қалай өзгеретінін сипаттайды.

Аналитикалық сәйкестік. Әр статистикалық рәсім нақты зерттеу сұрағына сәйкестендірілді: тәуелсіз t-тест екі жылғы бөлек іріктемелерді, жұпталған t-тест бір респондент берген екі бағаны, ал Спирмен коэффициенті реттік бағалардың монотонды байланысын тексерді. Бұл бөлу панельдік өзгерісті топтық айырмамен, ал ассоциацияны себептік ықпалмен шатастырмауға мүмкіндік береді. Нәтижелерді ұсынуда орташа мән, айырма, тест статистикасы және р-мәні бірге берілді; бастапқы есепте көрсетілмеген әсер көлемі мен сенімділік аралығы кейіннен ойдан толықтырылмады. Кестелердегі белгісіз немесе өлшенбеген мәндер нөлмен алмастырылмай, сызықша арқылы көрсетілді. Осындай тәртіп қолда бар деректің ақпараттық шегін сақтап, қорытындылардың тек қайта тексеруге болатын есептерге сүйенуін қамтамасыз етеді.

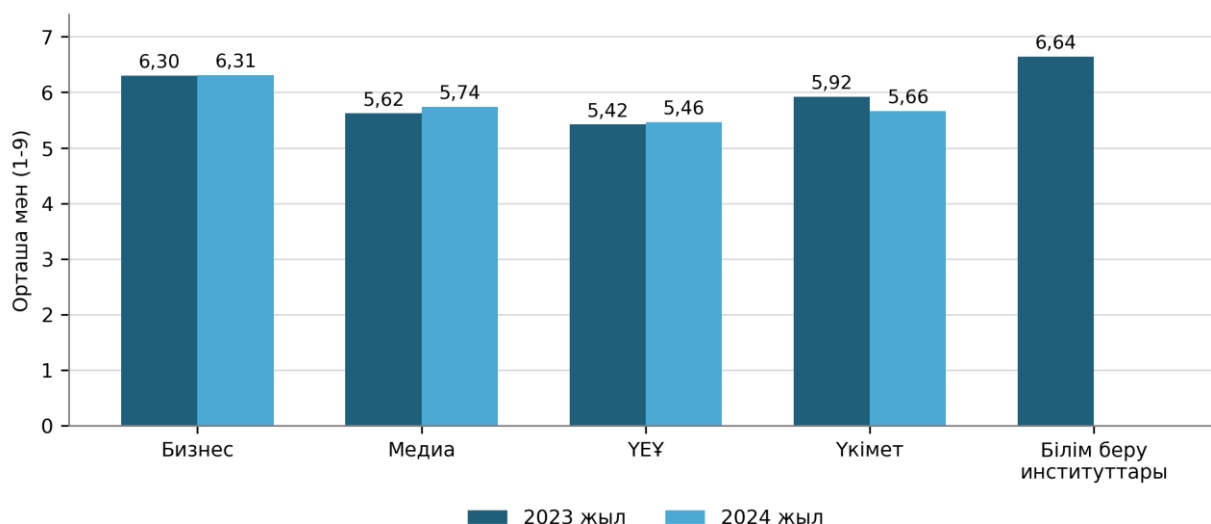
Нәтижелер

Институционалдық сенімнің иерархиясы және жылдық динамика

Институттар бойынша орташа бағалар айқын иерархияны көрсетті (Сурет 1). 2023 жылы білім беру институттары ең жоғары мәнге ие болды ($M = 6,64$), одан кейін бизнес ($M = 6,30$), үкімет ($M = 5,92$), медиа ($M = 5,62$) және ҰЕҰ ($M = 5,42$) орналасты. 2024 жылы өлшенген төрт институттың ішінде бизнес бірінші орында қалды ($M = 6,31$); кейін медиа ($M = 5,74$), үкімет ($M = 5,66$) және ҰЕҰ ($M = 5,46$) келді.

Сурет 1.

Қазақстан жастарының қоғамдық институттарға сенімінің орташа мәндері, 2023-2024

Ескерту. Шкала: 1-9. Білім беру институттарына сенім 2024 жылы өлшенбеген. Дереккөз: AlmaU Trust Barometer деректері негізіндегі авторлық есептеу.

Жылдар арасындағы ең аз өзгеріс бизнеске сенімде байқалды: 6,30-дан 6,31-ге дейін ($\Delta = 0,007$; $p = 0,956$). Медиаға сенім 0,116 балға өсті ($p = 0,357$), ал ҰЕҰ-ға сенімдегі өсім 0,041 балды құрады ($p = 0,757$). Үкіметке сенім 0,259 балға төмендеді; Welch түзетуімен алынған екіжақты тест нәтижесі 0,05 мәнділік шегіне жақын болғанымен, одан аспады ($p = 0,055$). Осылайша, қысқа кезеңде бизнес, медиа және ҰЕҰ көрсеткіштері статистикалық тұрғыдан тұрақты болды; үкіметке қатысты төмендеу бағыты бар, бірақ оны дәлелденген жылдық құлдырау деп атауға жеткілікті негіз жоқ.

Н1 сипаттамалық деңгейде ішінара қолдау тапты: бизнес екі жылда да үкімет, медиа және ҰЕҰ-дан жоғары бағаланды, ал білім беру институттары 2023 жылы барлық институттан жоғары тұрды. Алайда институттар арасындағы айырмаларға жеке инференциялық тест жүргізілмеді және білім беру көрсеткіші 2024 жылы өлшенбеді. Сондықтан Н1 функционалдық институттардың екі жылдағы статистикалық басымдығы ретінде емес, орташа мәндер иерархиясы ретінде ғана түсіндіріледі.

Жас топтары бойынша айырмашылықтар

Жас топтары бойынша сипаттамалы салыстыруда 18-25 жастағы респонденттердің бизнес пен медиаға сенімі екі жылда да 26-35 жас тобынан сәл жоғары болды (Кесте 1). ҰЕҰ көрсеткіштері жас топтарында бір-біріне жақын. Үкіметке сенім 2024 жылы екі топта да 2023 жылмен салыстырғанда төмен болды; аса 26-35 жас тобында көбірек көрінді (5,97-ден 5,56-ға дейін). Дегенмен бұл айырмаларға әсер көлемі мен сенімділік аралығы есептелмегендіктен, кесте ұрпақтық себептілік туралы емес, жас топтарының байқалған үлгісі туралы ақпарат береді.

Кесте 1.

Институттарға сенімнің жас топтары бойынша орташа мәндері

Институт	2023: 18-25	2023: 26-35	2024: 18-25	2024: 26-35
Бизнес	6,40	6,25	6,36	6,27
Медиа	5,78	5,54	5,89	5,63
ҰЕҰ	5,52	5,38	5,47	5,46
Үкімет	5,94	5,97	5,80	5,56
Білім беру институттары	6,60	6,67	-	-

Ескерту. Шкала: 1-9. Сызықша көрсеткіштің өлшенбегенін білдіреді. Дереккөз: AlmaU Trust Barometer деректері негізіндегі авторлық есептеу.

Сенімнің бағалау өлшемдері

Спирмен корреляциялары барлық институтта оң және 0,01 деңгейінде статистикалық мәнді болды (Кесте 2). Бизнеске сенім мақсаттылықпен ең күшті байланыс көрсетті ($p = 0,577$), ал адалдықпен байланысы салыстырмалы түрде әлсіз болды ($p = 0,346$). Медиаға сенім болашаққа көзқараспен анағұрлым күшті байланысқан ($p = 0,485$); адалдықпен байланыс ең төмен болды ($p = 0,196$). ҰЕҰ үшін ең жоғары коэффициент мақсаттылыққа тиесілі ($p = 0,580$), ал ең төмені әділдік бойынша байқалды ($p = 0,198$). Үкіметке сенім де ең алдымен мақсаттылықпен байланысқан ($p = 0,496$); қалған үш өлшемнің коэффициенттері 0,360-0,429 аралығында.

Кесте 2.

Институционалдық сенім мен бағалау өлшемдерінің Спирмен корреляциялары

Институт	Мақсаттылық	Адалдық	Болашаққа көзқарас	Әділдік
Бизнес	0,577**	0,346**	0,479**	0,375**
Медиа	0,452**	0,196**	0,485**	0,412**
ҰЕҰ	0,580**	0,419**	0,468**	0,198**

Институт	Мақсаттылық	Адалдық	Болашаққа көзқарас	Әділдік
Үкімет	0,496**	0,360**	0,429**	0,395**

Ескерту. ** $p < 0,01$, екіжақты тест. Коэффициенттер байланыс күшін көрсетеді және себептік әсер ретінде түсіндірілмейді. Дереккөз: авторлық есептеу.

H2 сипаттамалық деңгейде қолдау таппады. Бастапқы болжамда адалдық пен әділдік басым болады деп күтілгенімен, әр институттағы ең жоғары корреляция мақсаттылыққа немесе болашаққа бағдарға тиесілі болды. Этикалық өлшемдер де сеніммен оң және мәнді байланысты. Корреляция коэффициенттерінің өзара айырмасы арнайы тестпен бағаланбағандықтан, функционалдық-стратегиялық байланыстың статистикалық басымдығы туралы емес, байқалған коэффициенттер реті туралы ғана қорытынды жасалады.

Тұлғааралық және институционалдық сенім алшақтығы

Жұпталған салыстырулар тұлғааралық сенімнің институционалдық сенімнен жоғары екенін көрсетті (Кесте 3). Достар мен таныстарға сенімнің орташа мәні 7,00 болып, бизнеске сенімнен 0,697 балға жоғары болды ($t = -8,468$; $p < 0,001$). Отбасы мен туыстарға сенім 8,07 мәніне жетіп, үкіметке сенімнен 2,266 балға жоғары болды ($t = -28,341$; $p < 0,001$). Екі айырма да статистикалық мәнді, ал ең үлкен алшақтық жақын отбасы ортасы мен үкімет арасында байқалды.

Кесте 3.

Тұлғааралық және институционалдық сенімді жұпталған салыстыру

Салыстырылатын жұп	Институт М	Жақын орта М	Айырма	t; p
Бизнес - достар мен таныстар	6,30	7,00	-0,697	-8,468; < 0,001
Үкімет - отбасы мен туыстар	5,80	8,07	-2,266	-28,341; < 0,001

Ескерту. Айырма институционалдық сенімнен тұлғааралық сенім алынған бағытта есептелген. Жарамды жұптар саны мен еркіндік дәрежесі бастапқы есепте көрсетілмеген. Дереккөз: авторлық есептеу.

Қолда бар жұпталған салыстырулар H3-ті қолдайды: әлеуметтік жақындық өскен сайын сенім орташа есеппен жоғарылайды, ал формалды және әлеуметтік тұрғыдан алысырақ институттарға ауысқанда төмендейді. Алайда жұптар мазмұндық жағынан бірдей объектілер емес; сондықтан тест сенім деңгейлерінің салыстырмалы құрылымын көрсеткенімен, алшақтықтың мәдени немесе саяси себебін өздігінен анықтамайды.

Талқылау

Зерттеудің негізгі нәтижесі - Қазақстан жастарының сенімі біртекті емес, үш қабатты құрылымға ие. Біріншіден, институттар арасында тұрақты иерархия бар: бизнес ең жоғары, ҮЕҰ ең төмен бағалардың бірін алады, ал үкімет пен медиа орта аралықта орналасады. Екіншіден, ең жоғары корреляция коэффициенттері мақсаттың анықтығы және болашаққа бағдармен байқалады. Үшіншіден, жақын ортаға сенім формалды институттарға сенімнен айқын жоғары. Осы үш нәтиже сенімді тек жалпы индекс арқылы түсіндіру жеткіліксіз екенін көрсетеді.

Бизнестің салыстырмалы басымдығын жастардың нарықтық институттарды міндетті түрде моральдық үлгі деп тануы ретінде түсіндіруге болмайды. Luhmann (1979) ұсынған күрделілікті азайту логикасы бойынша бизнес өнім, қызмет, жұмыс орны және нақты нәтиже арқылы

күнделікті тәжірибеде көрінеді. Оның мақсаты мен нәтижесі азаматқа мемлекеттік басқарудың көпсатылы рәсіміне қарағанда түсініктірек болуы мүмкін. Edelman (2024) халықаралық деректеріндегі бизнестің жоғары орны бұл үлгінің Қазақстанға ғана тән еместігін көрсетеді, бірақ осы зерттеудегі 1-9 шкала халықаралық пайыздық индекс пен тікелей салыстырылмайды.

Үкіметке сенімнің 2023 жылдан 2024 жылға төмендеу бағыты назар аударуға тұрарлық, алайда р мәні қабылданған шектен аспағандықтан, нәтижені дәлелденген құлдырау деп атау дұрыс емес. Бұл жерде статистикалық сақтық мазмұндық маңыздылықты жоққа шығармайды: 26-35 жас тобындағы төмендеу сипаттамалы түрде айқынырақ. Бұл топ еңбек, тұрғын үй, отбасы бюджеті және мемлекеттік қызметтермен жиірек бетпе-бет келуі мүмкін, бірақ мұндай түсіндірме осы деректерде тікелей өлшенбеген. Келесі зерттеулер өмірлік жағдай, табыс, аймақ және қызметтерді пайдалану тәжірибесін модельге енгізуі тиіс.

H2-нің сипаттамалық деңгейде қолдау таппауы зерттеудің теориялық тұрғыдан маңызды нәтижелерінің бірі. Жастар институттарды бағалағанда адалдық пен әділдікті елемейді деуге болмайды: барлық коэффициент оң және мәнді. Дегенмен ең жоғары коэффициенттердің мақсаттылық пен болашаққа көзқарасқа тиесілі болуы сенімнің нәтижеге бағдарланған логикасын аңғартады. Kulin et al. (2024) құзыреттілікке қатысты бағалардың саясатты қолдаумен тұтастықтан күштірек байланысуы мүмкін екенін көрсеткен. Қазақстандық деректерде осыған ұқсас сипаттамалық үлгі бизнес, медиа, ҰЕҰ және үкімет бойынша байқалды.

Бұл нәтиже этика мен тиімділікті қарама-қарсы қоюды талап етпейді. Mayer et al. (1995) сенімге лайықтылықтың қабілет пен тұтастықтан қатар құралатындығын көрсетеді. Жастар мақсат пен болашақ бағдарын негізгі белгі ретінде пайдаланғанымен, рәсімдік әділдік пен адалдық болмаса, нәтижелілік қысқа мерзімді қолдау ғана тудыруы мүмкін. Әсіресе үкімет пен медиа үшін ашық шешім, түсіндіру, қателікті мойындау және кері байланыс тетіктері функционалдық тиімділікті қоғамдық легитимділікке айналдыратын шарт болып қалады.

Функционалдық сипаттардың жоғары коэффициенттері рәсімнің маңызын әлсіретпейді. Мемлекеттік қызметшілерге сенім қалыптастыруда әділ процесс кей жағдайда нәтижеден де маңыздырақ болуы мүмкін (Van Ryzin, 2011). Ашықтықтың әсері де автоматты емес: ақпараттың мазмұнына, бастапқы сенімге және мәдени контекстке қарай ол сенімді қолдауы да, күмәнді күшейтуі де ықтимал (Grimmelikhuijsen, 2012; Grimmelikhuijsen et al., 2013). OECD-нің кейінгі салыстырулары қоғамдық сенімді қалыптастыратын факторларға сенімділік, жауаптылық, ашықтық, адалдық және әділдікті қатар енгізеді (OECD, 2022, 2024). Сондықтан жастарға нәтижені көрсету жеткіліксіз; шешімнің қалай қабылданғанын, кері байланыстың қалай ескерілгенін және қате үшін кім жауапты екенін де түсіндіру қажет.

Тұлғааралық және институционалдық сенім арасындағы алшақтық Putnam (2000) сипаттаған байланыстырушы және көпірлік әлеуметтік капиталдың теңгерімсіздігімен үйлеседі. Отбасы мен достар сенімді қауіпсіз ортада сақтайды, ал формалды институттармен байланыс әлсіздеу. Sztompka (1999) мұндай құрылымды тарихи тәжірибе мен институттардың болжамдылығына тәуелді мәдени бейімделу ретінде түсіндіреді. Дегенмен осы зерттеу «дәстүрлі-ұжымдық мәдени код» немесе «институционалдық жарақат» сияқты күшті себептік тұжырымдарды тікелей тексермейді. Сондықтан сенім алшақтығы диагностикалық белгі ретінде қарастырылып, оның нақты себептері бөлек зерттелуі керек.

Сенімнің әлеуметтік салдары да бірбағытты емес. Жоғары саяси сенім құқықтық талаптарды орындауды қолдаумен байланысты болуы мүмкін (Marien & Hooghe, 2011), ал әлеуметтік капитал мен үкіметке сенім уақыт ішінде өзара ықпал етеді (Keele, 2007). Алайда бұл мақала мінез-құлық салдарын өлшемейді; сондықтан анықталған сенім деңгейлерінен азаматтық қатысуға немесе заңға бағынуға тікелей әсер туралы қорытынды жасалмайды.

Қазақстандық еңбектермен салыстыру нәтижелердің контекстуалдық мағынасын ашады. Sadykova (2024) қоғамдық сенімді басқару сапасы, азаматтардың қатысуы және күнделікті қажеттілікке жауап берумен байланыстырады. Zhunussova (2025) билік тиімділігіне қатысты үміт орындалмаса, сенімнің сыни қатынасқа ауысуы мүмкін екенін көрсетеді. Zhampetova et al. (2024) жастардың саяси қатысуының бейресми формаларға ойысуын, ал Nessipkaliyev et al.

(2025) институттық сенімнің бірегейлік пен әлеуметтік-экономикалық сипаттамаларға тәуелділігін анықтайды. Осы мақала аталған бағыттарды институттардың салыстырмалы рейтингі және бағалау өлшемдері арқылы толықтырады.

Зерттеудің ғылыми үлесі үш қырдан тұрады. Біріншіден, екі жылдағы қайталанатын сауалнаманы панельдік өзгеріс ретінде көрсетпей, тәуелсіз қималардың салыстырмалы динамикасы ретінде дұрыс шектейді. Екіншіден, сенім деңгейін оның сапалық бағалау негіздерінен ажыратады: институт жоғары бағалануы мүмкін, бірақ оған қандай сипаттама сенім әкелетіні бөлек эмпирикалық сұрақ. Үшіншіден, институционалдық рейтингті тұлғааралық сеніммен байланыстырып, жастардың сенім радиусының құрылымын көрсетеді. Бұл біріктірілген үлгі Қазақстандағы қоғамдық сенімді зерттеуге қайталанатын және тексерілетін аналитикалық негіз ұсынады.

Практикалық тұрғыдан мемлекеттік органдар жастарға арналған саясатта жалпы ұраннан гөрі өлшенетін мақсат, мерзім, жауапты орган және кері байланыс нәтижесін ашық көрсетуі керек. Үкіметке сенімнің мақсаттылықпен байланысы стратегияның бар болуын ғана емес, оның түсінікті және орындалатын болып көрінуін талап етеді. Жастар кеңестері, қоғамдық тыңдаулар және цифрлық өтініш арналары шешімге нақты ықпал ететін жағдайда ғана көпірлік сенімді күшейте алады. OECD (2017) ұсынған жауаптылық пен ашықтық қағидалары осы бағытта мазмұндық бағдар береді.

Медиаға сенім мен болашаққа бағдар арасындағы жоғары корреляция ақпаратты жай жеткізумен шектелмей, қоғамдық өзгерістің салдарын түсіндіру қажеттігін білдіреді. ҰЕҰ үшін ең жоғары коэффициенттің мақсаттылыққа тиесілі болуы миссия, нысаналы топ, нәтиже және есептілік арасындағы байланысты айқын көрсету маңызды екенін аңғартады. Бизнес жоғары сенімді жастарды жұмысқа орналастыру, дағды дамыту және әлеуметтік жауапкершілік бағдарламаларында нақты нәтижемен бекітуі тиіс. Барлық институт үшін ортақ қағида - тиімділікті адалдық пен әділдіктің орнына қою емес, өлшенетін нәтижені рәсімдік сенімділікпен ұштастыру.

Шектеулер

Зерттеу нәтижелерін түсіндіруде бірнеше шектеу ескерілуі тиіс. Біріншіден, 2023 жылғы САТІ және 2024 жылғы РАРІ режимдері жауап беру тәсіліне әсер етуі мүмкін; сондықтан жылдық айырманы толықтай қоғамдық өзгеріске жатқызуға болмайды. Екіншіден, дизайн панельдік емес, сол себепті жеке респонденттің сенім траекториясы бақыланбайды. Үшіншіден, білім беру институттары 2024 жылы өлшенбегендіктен, Н1 толық екіжылдық салыстырудан өтпеді.

Төртіншіден, 1-9 реттік шкаладағы көрсеткіштерге параметрлік t-тест қолданылды; үлкен іріктемеде бұл тәсіл орнықты болғанымен, робастықты Mann-Whitney және Wilcoxon тесттерімен тексеру пайдалы болар еді. Бесіншіден, талдауда әсер көлемдері мен сенімділік аралықтары, ал жұпталған тесттер үшін жарамды жұптар саны мен еркіндік дәрежесі берілмеген. Сондықтан статистикалық мәнділік практикалық маңыздың жалғыз өлшемі ретінде қолданылмауы керек. Алтыншыдан, корреляциялар себептік ықпалды дәлелдемейді және олардың өзара айырмасы арнайы тестпен салыстырылмаған; «бағалау өлшемі» ұғымы статистикалық байланыс мағынасында ғана қолданылды.

Жетіншіден, қайталама деректер аймақ, табыс, білім, этностық тиесілілік, саяси қатысу және медианы пайдалану үлгілерін бір модельде тексеруге мүмкіндік бермеді. Кейінгі зерттеу режим әсерін бақылап, көпдеңгейлі регрессия, өлшем инварианттылығы және жасырын профильдер талдауы арқылы сенім типтерін нақтылауы тиіс. Деректердің толық кодтамасы мен сауалнама мәтінін ашық репозиторийде ұсыну нәтижелердің қайта өндірілуін күшейтеді.

Қорытынды

2023-2024 жылдардағы AlmaU Trust Barometer деректері Қазақстан жастарының институционалдық сенімі шартты және сараланған сипатқа ие екенін көрсетті. Бизнеске сенім екі жылда да ең жоғары әрі тұрақты болды. Медиа мен ҰЕҰ көрсеткіштері шағын өзгерістермен сақталды. Үкіметке сенім төмендеу бағытын көрсеткенімен, айырмашылық 0,05 деңгейінде статистикалық

мәнді болмады. Сондықтан дерек радикалды дағдарыстан гөрі институттар арасындағы орныққан иерархияны көрсетеді.

Сенімнің бағалау негіздері бойынша Н2 сипаттамалық деңгейде қолдау таппады: барлық институтта ең жоғары корреляциялар мақсаттылыққа немесе болашаққа бағдарға тиесілі болды. Бұл үлгі жастардың институттарды нақты нәтиже мен даму бағытын ұсыну қабілеті арқылы бағалауы мүмкін екенін көрсетеді, бірақ коэффициенттер арасындағы айырма арнайы тестпен расталған жоқ. Этикалық өлшемдердің де оң әрі мәнді байланысы оларды екінші қатарлы деп қарауға жол бермейді. Тұрақты сенім тиімділік, түсінікті мақсат, адалдық және рәсімдік әділдік қатар болғанда қалыптасады.

Отбасы мен достарға сенімнің бизнес пен үкіметке сенімнен жоғары болуы жастардың сенім ресурсы жақын ортада шоғырланғанын көрсетті. Осы алшақтықты қысқарту үшін институттар жастарды ақпарат алушы ретінде ғана емес, шешімге ықпал ететін серіктес ретінде тануы керек. Болашақ зерттеулер бұл үрдістердің тұрақтылығын аймақтық, әлеуметтік-экономикалық және жас ерекшеліктерін ескере отырып тексеріп, институционалдық сенімнің өзгеру тетіктерін тереңірек түсіндіруі қажет. Зерттеудің түйінді қорытындысы - жастар сенімін риторикамен емес, тексерілетін нәтиже, ашық түсіндіру, кері байланыс және әділ рәсімдердің бірлігі арқылы нығайтуға болады.

Қаржыландыру: зерттеу Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің АР27510281 «Қазақстан жастары арасындағы қоғамдық сенім және әлеуметтік капитал: университеттік ортада қалыптастыру тетіктері (пәнаралық тәсіл)» жобасы аясында орындалды.

References:

- Abdiraimova, G. S., Verevkin, A. V., & Lifanova, T. Y. (2023). Evaluation of social well-being of Kazakhstan's students. *Sociological Studies*, (1), 107–113. <https://doi.org/10.31857/S013216250016670-0>
- Almaty Management University. (2023). *AlmaU Trust Barometer 2023* [Unpublished data set].
- Almaty Management University. (2024). *AlmaU Trust Barometer 2024* [Unpublished data set].
- Bouckaert, G., & Van de Walle, S. (2003). Comparing measures of citizen trust and user satisfaction as indicators of “good governance”: Difficulties in linking trust and satisfaction indicators. *International Review of Administrative Sciences*, 69(3), 329–343. <https://doi.org/10.1177/0020852303693003>
- Catterberg, G., & Moreno, A. (2006). The individual bases of political trust: Trends in new and established democracies. *International Journal of Public Opinion Research*, 18(1), 31–48. <https://doi.org/10.1093/ijpor/edh081>
- Citrin, J., & Stoker, L. (2018). Political trust in a cynical age. *Annual Review of Political Science*, 21, 49–70. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-050316-092550>
- Delhey, J., & Newton, K. (2005). Predicting cross-national levels of social trust: Global pattern or Nordic exceptionalism? *European Sociological Review*, 21(4), 311–327. <https://doi.org/10.1093/esr/jci022>
- Di Battista, S., Smith, H. J., Berti, C., & Pivetti, M. (2021). Trustworthiness in higher education: The role of professor benevolence and competence. *Social Sciences*, 10(1), Article 18. <https://doi.org/10.3390/socsci10010018>
- Easton, D. (1975). A re-assessment of the concept of political support. *British Journal of Political Science*, 5(4), 435–457. <https://doi.org/10.1017/S0007123400008309>
- Edelman. (2024). 2024 Edelman Trust Barometer. <https://www.edelman.com/trust/2024/trust-barometer>
- Eichengreen, B., Saka, O., & Aksoy, C. G. (2024). The political scar of epidemics. *The Economic Journal*, 134(660), 1683–1700. <https://doi.org/10.1093/ej/uead103>

- Flanagan, C. A., & Stout, M. (2010). Developmental patterns of social trust between early and late adolescence: Age and school climate effects. *Journal of Research on Adolescence*, 20(3), 748–773. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.00658.x>
- Foa, R. S., Klassen, A., Slade, M., Rand, A., & Collins, R. (2020). *The global satisfaction with democracy report 2020*. Centre for the Future of Democracy, University of Cambridge. <https://doi.org/10.17863/CAM.127045>
- Freitag, M., & Bühlmann, M. (2009). Crafting trust: The role of political institutions in a comparative perspective. *Comparative Political Studies*, 42(12), 1537–1566. <https://doi.org/10.1177/0010414009332151>
- Fukuyama, F. (1995). *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*. Free Press.
- Gambetta, D. (1988). Can we trust trust? In D. Gambetta (Ed.), *Trust: Making and breaking cooperative relations* (pp. 213–237). Basil Blackwell.
- Grimmelikhuijsen, S. (2012). Linking transparency, knowledge and citizen trust in government: An experiment. *International Review of Administrative Sciences*, 78(1), 50–73. <https://doi.org/10.1177/0020852311429667>
- Grimmelikhuijsen, S., Porumbescu, G., Hong, B., & Im, T. (2013). The effect of transparency on trust in government: A cross-national comparative experiment. *Public Administration Review*, 73(4), 575–586. <https://doi.org/10.1111/puar.12047>
- Hakhverdian, A., & Mayne, Q. (2012). Institutional trust, education, and corruption: A micro-macro interactive approach. *The Journal of Politics*, 74(3), 739–750. <https://doi.org/10.1017/S0022381612000412>
- Hooghe, M., & Wilkenfeld, B. (2008). The stability of political attitudes and behaviors across adolescence and early adulthood: A comparison of survey data on adolescents and young adults in eight countries. *Journal of Youth and Adolescence*, 37, 155–167. <https://doi.org/10.1007/s10964-007-9199-x>
- Inglehart, R., & Welzel, C. (2005). *Modernization, cultural change, and democracy: The human development sequence*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511790881>
- Jennings, M. K., & Stoker, L. (2004). Social trust and civic engagement across time and generations. *Acta Politica*, 39(4), 342–379. <https://doi.org/10.1057/palgrave.ap.5500077>
- Keele, L. (2007). Social capital and the dynamics of trust in government. *American Journal of Political Science*, 51(2), 241–254. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5907.2007.00248.x>
- Kulin, J., Johansson Sevä, I., & Fairbrother, M. (2024). Political trust and public support for climate policy in Europe: The role of perceptions about politicians' competence and integrity. *Environmental Research Communications*, 6(9), Article 095013. <https://doi.org/10.1088/2515-7620/ad5ccf>
- Lahusen, C. (2024). Trust and distrust in political institutions: Conceptual and theoretical reassessments. *Journal of Political Sociology*, 2(1), 80–109. <https://doi.org/10.54195/jps.19659>
- Levi, M., & Stoker, L. (2000). Political trust and trustworthiness. *Annual Review of Political Science*, 3, 475–507. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.3.1.475>
- Luhmann, N. (1979). *Trust and power*. John Wiley & Sons.
- Marien, S., & Hooghe, M. (2011). Does political trust matter? An empirical investigation into the relation between political trust and support for law compliance. *European Journal of Political Research*, 50(2), 267–291. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2010.01930.x>
- Mayer, R. C., Davis, J. H., & Schoorman, F. D. (1995). An integrative model of organizational trust. *Academy of Management Review*, 20(3), 709–734. <https://doi.org/10.2307/258792>
- Mishler, W., & Rose, R. (1997). Trust, distrust and skepticism: Popular evaluations of civil and political institutions in post-Communist societies. *The Journal of Politics*, 59(2), 418–451. <https://doi.org/10.1017/S0022381600053512>
- Mishler, W., & Rose, R. (2001). What are the origins of political trust? Testing institutional and cultural theories in post-Communist societies. *Comparative Political Studies*, 34(1), 30–62. <https://doi.org/10.1177/0010414001034001002>

- Muñoz, J., Torcal, M., & Bonet, E. (2011). Institutional trust and multilevel government in the European Union: Congruence or compensation? *European Union Politics*, 12(4), 551–574. <https://doi.org/10.1177/1465116511419250>
- Nessipkaliyev, D., Kulbayeva, A., & Perekeyeva, A. (2025). The influence of identity on the level of youth trust in political institutions: A case study of megacities in Kazakhstan. *The Journal of Psychology and Sociology*, 94(3), 89–99. <https://doi.org/10.26577/JPSS202594308>
- Norris, P. (Ed.). (1999). *Critical citizens: Global support for democratic government*. Oxford University Press.
- OECD. (2017). *Trust and public policy: How better governance can help rebuild public trust*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264268920-en>
- OECD. (2022). *Building trust to reinforce democracy: Main findings from the 2021 OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/b407f99c-en>
- OECD. (2024). *OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions—2024 results: Building trust in a complex policy environment*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9a20554b-en>
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Rothstein, B., & Teorell, J. (2008). What is quality of government? A theory of impartial government institutions. *Governance*, 21(2), 165–190. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0491.2008.00391.x>
- Rothstein, B., & Uslaner, E. M. (2005). All for all: Equality, corruption, and social trust. *World Politics*, 58(1), 41–72. <https://doi.org/10.1353/wp.2006.0022>
- Sadykova, K. (2024). Public trust in government in Kazakhstan's framework of good governance. *Public Administration and Civil Service*, 2(89), 25–32. <https://doi.org/10.52123/1994-2370-2024-1184>
- Schneider, I. (2017). Can we trust measures of political trust? Assessing measurement equivalence in diverse regime types. *Social Indicators Research*, 133, 963–984. <https://doi.org/10.1007/s11205-016-1400-8>
- Sharipova, D., & Beimenbetov, S. (2021). *Youth in Kazakhstan: Assessing their values, expectations, and aspirations*. Friedrich-Ebert-Stiftung Kazakhstan. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/kasachstan/18450.pdf>
- Sztompka, P. (1999). *Trust: A sociological theory*. Cambridge University Press.
- Uslaner, E. M. (2002). *The moral foundations of trust*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511614934>
- van der Meer, T. W. G., & Hakhverdian, A. (2017). Political trust as the evaluation of process and performance: A cross-national study of 42 European countries. *Political Studies*, 65(1), 81–102. <https://doi.org/10.1177/0032321715607514>
- Van Ryzin, G. G. (2011). Outcomes, process, and trust of civil servants. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 21(4), 745–760. <https://doi.org/10.1093/jopart/muq092>
- Wray-Lake, L., & Flanagan, C. A. (2012). Parenting practices and the development of adolescents' social trust. *Journal of Adolescence*, 35(3), 549–560. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2011.09.006>
- Zhampetova, A. O., Ataay, F., & Alkan, S. Y. (2024). On the political values and preferences of the student youth in Kazakhstan. *Sociological Studies*, (4), 148–152. <https://doi.org/10.31857/S0132162524040135>
- Zhunussova, A. K. (2025). The hope of Kazakhstanis for government efficiency: Features and factors. *Bulletin of L. N. Gumilyov Eurasian National University. Political Science. Regional Studies. Oriental Studies. Turkology Series*, 152(3), 37–55. <https://doi.org/10.32523/2616-6887-2025-152-3-37-55>